

Fejezetek a gyógyítás történetéből

Betegségek és védőszenetek (2. rész)

Dr. Berta Gyula

Apponyi Magánklinika, Kaposvár

A védőszenetek azok a szentek, akikhez az emberek betegségükben gyógyulásért imádkoznak. A beteg hívők hiszik, hogy többféle betegségtől megóvják, többféle bajból való gyógyulását segítik annak, aki hozzájuk fordul. (Sokukat éppen azért avatták szentté, mert életrajzukban az adott betegséggel kapcsolatban több csodás gyógyulást jegyeztek fel a legendák.) A szentek közbenjárásának kérése az egész történelmi kereszténység alapvető része. A keresztények azért imádkoznak a szentekhez, hogy kérjék őket: imádkozzanak érettük Istenhez és Krisztushoz. Teológiai viták folynak arról, hogy a betegek miért nem közvetlenül Jézushoz imádkoznak. Az állásfoglalások több-

Leprás beteg
ábrázolása egy
középkori kódexben

sége megegyezik abban, hogy a Jézushoz szóló ima abszolút nélkülözhetetlen a keresztény imaélet számára. Azonban megkérni másokat, hogy imádkozzanak a fohászkozóval együtt, teljesen megengedett és hasznos. Szent Pál jó példa erre, aki többször is kért másokat, hogy imádkozzanak érte. A legtöbb védőszent életéről szinte semmilyen hiteles dokumentum nem maradt fenn, történetüket a szentekről szóló irodalom és a legendáriumok őrzik meg. Egy betegségnek több (néhányiknek sok) védőszentje van, és általános az is, hogy ugyanaz a szent a betegségeken kívül sok másra is „felügyel”.

Az előző részben bőszégesen taglaltuk a pestist, a rettegett fertőző betegséget. A lepra a történelem folyamán szintén nagyon sok beteget érintett, de lefolyása korántsem volt olyan ijesztő és gyors. A leprát az ókori források gyakran említik, az Ószövetségben (Mózes törvényei) pedig tüzetes leírása, illetve a leprásokkal kapcsolatos rituális és járványügyi intézkedések is megtalálhatók. Jézus gyógyításainak tekintélyes része a leprásokon történt. Nem véletlen tehát, hogy a leprásoknak a korai kereszténységtől kezdve volt már védőszentje, és az idők folyamán több védőszentjük is lett, akikhez imádkozhattak.

Lepra

Fertőző betegség, a *Mycobacterium leprae* okozza. Hosszú lappangási idejű, klinikai formái változatosak. Ritkább a gyors lefolyású, lepromatózus lepra, leggyakoribb a viszonylag jóindulatú, lassú lefolyású tuberkuloid lepra, mely a bőrt és a környéki idegeket támadja meg. A bőr foltos elszíneződésű, a tuberkulumok miatt torzzá (facies leonina) és érzéketlenné válik. A végtagokon perifériás idegrendszeri bénulások, szövetelha-

lások, spontán végtagcsonkolások a jellemzőek. A feltűnő külső jelek alapján könnyen felismerték még a laikusok is. A leprás beteget a társadalom kiközösítette, az Ószövetség szavaival „tisztátalanok” voltak ők is, és azok a tárgyak is, amikkel érintkeztek. Emberi közösségbe emiatt nem mehettek, kietlen helyeken tengődtek, helyváltgatáskor valamilyen zajkeltő eszközzel kellett jelezniük, hogy az egészségesek elkerülhessék őket.

A középkorban egy temetési rítust utánzó szertartás után a leprás fejére fekete kámszát húztak, kezébe adták a bélpoklosok kereplőjét és a legszükségesebb használati tárgyakkal felszerelve a városfalon kívül épített leprosoriumba kísérték, ahol kényszerű izolációban, a társadalomból végérvényesen kitzsítva, mint „élő halott” akár évtizedekig élhetett. Vagyonával nem rendelkezett, nem örökölt, a misét csak egy oltárra tekintő nyíláson (vagy a leprosorium kápolnájában) hallgathatta. Ha meghalt, mindenét elégették, a városi temetőbe nem kerülhetett.

A betegség 1982 óta gyógyszerkombinációval gyógyítható, de a kezelés hosszadalmas és költséges. Világszerte ma is milliós nagyságrendben fordul elő a betegség, és több afrikai, ázsiai és latin-amerikai térségben igen elterjedt. Jelen évtized elején évi 200 000 új leprás betegről számolt be a WHO. Európa utolsó lepraszanatóriuma Romániában, a Tulcea megyei Tichileştiben van, ahol 20-25 beteget izolálnak és ápolnak.

Szent Lázár

Szent Lázár a leprások fő védőszentje, tisztelete már az ősegyházban megkezdődött. Betániai sírja (első halálának sírhelye) a szentföldi zarándokok előtt máig nagy tiszteletben áll. Nem találtam adatot életrajzáról vagy kanonizálásáról, minden valószínűség szerint a „bibliai Lázárt” kezdték szentként tisztelni, és ez a tisztelet a mai napig él. Alakját az Újszövetség két helyen is említi, a vallásos néphagyomány gyakran össze-mossa, illetve egymással helyettesíti alakjukat.

(1) Jézus feltámasztja a negyedik napja halott Lázárt, Mária és Márta testvérét. Kiemelt helye a Szentírásban azért van, mert feltámadása Krisztus feltámadásának előképeként értelmezhető. Feltámasztását a 3. századtól a mai napig sokszor ábrázolják a képzőművészetben. A sírásók, és újabban a temetkezési vállalkozók védőszentje, utóbbiak névadója.

(2) A leprával egyenes összefüggésbe hozható a másik Lázár, aki nyomorog, éheznek és sebek borítják, amit csak a kutyák nyalogatnak. Amikor meghal, Ábrahám kebelén pillantja meg a pokolra jutott gazdag ember, aki korábban nem segített rajta.

*Lázár feltámasztása
Giotto falfestményén
(Capella degli
Scrovegni, Padova)*

*Részlet a St. Lazare
katedrális bejárati
timpanonjából*

Gislebertus hoc fecit
[Gislebertus készítette]

A bélpoklosok (leprások) ápolására 1142-ben alapított egyházi lovagrendet Szent Lázárról nevezték el, és Jeruzsálemben kezdte meg működését. Tagjai között sok leprás volt, és alázatból eleinte „bélpoklost” választottak nagymesterüknek is. A leprás betegek gyógyítására leprosoriumokat (később: lazaret) alapítottak. Egyes források szerint a rend elődszerve már a IV. században is létezett, amikor görög és örmény bazilita szerzetesek kórházat működtettek Jeruzsálem falain kívül a leprások és más bőrbetegségben szenvedők ápolására és kezelésére. A 11. századtól kezdve egyre több izoláló állomást építettek a leprás betegek számára. 1226-ban Franciaországban még csak 2000 ilyen leprosoriumról tudunk; 1325-ben azonban Európában már 19 000-re tehető a számuk.

Az autuni katedrális

A Szent Lázár kultusz központja a középkortól a franciaországi Autun katedrálisa. A templom 1120–1146 között épült, 1130-ban szentelte fel II. Innocent pápa. Itt vannak elhelyezve a szent 12. században felfedezett csontjai. E relikviák miatt nevezetes búcsújáró hely lett, a compostelai zarándokutak fontos állomása. A legenda szerint Lázárt és testvérét a keresztényüldözés áldozataként egy vitorla és evező nélküli csónakban taszították a tengerbe. A csónak Provance-ban kötött ki, ahol Lázár Marseilles első püspöke lett. Mártíromsága után a burgundiai Autun szerezte meg a relikviákat és katedrális emelt a tiszteletükre. (Lázár másik kultusztemploma Larnacában van). A katedrális képzőművészeti jelentőségét Gislebertus, a nevezetes és titokzatos középkori szobrász kőfaragványai adják. A bejárat „Utolsó ítélet” timpanonja a középkori szobrászat egyik csodája. A jóval későbbi korok szürrealistái tudtak olyan látomásokat alkotni, mint Gislebertus a 12. században. Tudunk más nevezetes kolostorokról, templomokról, amiket Szent Lázárnak szenteltek, vagy róla neveztek el. Szent Lázár a szegények, elesettek, gyámolításra szorulóknak szinonimája is lett. Aki elszegényedik, az Faludi Ferenc tanúsága szerint *Lázár lakodalmára szorul*. A Vas megyei Kondorfán a testi nyomorékoknak, rokkantaknak, mankóval, bottal járóknak a közelmúltig Lázár volt a nevük. „Nem tudok én sietni, Lázár vagyok” – mondta az ilyen ember.

Szent Egyed

Szent Egyed (Aegidius, Saint-Gilles) a lepra mellett védőszentje volt még a daganatos betegségeknek, az epilepsziának, a pestisnek és a mentális betegségeknek. 640–650 között Athénban született, bencés szerzetes, majd apát lett. Örökségét szétosztotta a szegények között. Már életének ebben a szakaszában sok csodás gyógyulás fűződött hozzá. Galliába ment, és Provanceban, Arles környékén remetéskedett. Legendája szerint a gondviselés jóvoltából egy szarvastehén táplálta a tejével. Egy ízben a királyfiak a környéken vadásztak, és az egyik vadász rálőtt a szarvasra, de Szent Egyed a tiltóan kinyújtott kezével fogta fel a nyílveesszót. A király kárpótlásul a remeteség területét neki adományozta, és anyagi segítségével sikerült apátságot és kolostort építeni (Saint-Gilles du Gard). Sírja a közép-

korban híres zarándokhely volt, a compostelai zarándokutak fontos állomása. Saint-Gilles monostora jelentős szerepet játszott a pápai diplomáciában, az első keresztes hadjárat előkészítésében. Európa-szerte templomokat, kolostorokat emeltek a szent tiszteletére.

A somogyvári kapcsolat

1091-ben szentelték fel Somogyváron a Szent László által alapított, jelenleg szerény romokban fellelhető Szent Egyed bencés monostort. A király Saint-Gilles-ből hívott bencés szerzetesekkel népesítette be. Az apátság a kor egyik legegészségesebb és legmonumentálisabb épülete lehetett. A templomot kb. száz évvel később emelték a kolostor mellett. A XI. századi királyi alapítású monostorok közül a tihanyi mellett a somogyvári az egyetlen, amelynek alapításáról hiteles feljegyzés maradt ránk. Az alapítási ünnepségen, 1091-ben, Szent László király mellett jelen voltak az országos és egyházi főméltóságok, II. Orbán pápa követe, Saint-Gilles apátja a szerzeteseivel és Péter, a somogyvári monostor apátja. Fennmaradt a szerzetesek belépési fogadalmaként: *„Én (név), Isten és az ő szentségei előtt, Péter apát úr jelenlétében, állhatatosságot, erkölcsöim megtisztulását és engedelmességet fogadok Szent Benedek regulája szerint Szent Egyed eme monostorában, megtartva a Flavia-völgyi (Franciaországi) Szent Egyed monostora iránti teljes engedelmességet és alárendeltséget.”* Az alapítás után még legalább kétszáz évig minden barátot a francia anyakolostor küldött Somogyvárra. Az apátságban a középkor jelentős kultikus és kulturális központja alakult ki, a XII. századtól bekapcsolódott a nagy európai zarándokutak vérkeringésébe. Az 1220-as évektől már hiteleshelyi levéltárként is működött, és az akkori Somogy megye székhelye lett. Szent László halála után Somogyváron temették el, maradványai később kerültek Nagyváradra.

1209 óta a gamszentbenedeki apátság plébániája szintén Szent Egyedet tiszteli védőszentjeként. Vas megyében Peresznye község templomát ugyancsak Szent Egyed nevére szentelték. A felső-magyarországi szászok lakta városokban (Bártfa, Poprád, Ruszt) is erős volt Szent Egyed tisztelete. A Kárpát-medencében több település is a szent nevére felszentelt templomáról kapta nevét: az egykori somogyi Szentegyed, a mai Il-

lés Szlovákiában, az erdélyi Vasasszentegyed és Vasasszentegyedivölgy.

(Magánmegjegyzés: Amikor sikerült eljutnom Provence-ba, úticéljaim egyike a Saint-Gilles apátság volt, elsősorban a somogyvári vonatkozások miatt. Nagy várakozással mentem, és meglehetősen csalódás ért. A hely egyháztörténeti nagyságához mérhető monumentális

Szent Egyed és a szarvas a Saint-Gilles-i Mester táblaképén (National Gallery, London)

A somogyvári Szent Egyed apátság romjai

A Saint-Gilles apátság

katedrális vártam, ehhez képest meglehetősen szerény méretű templomot találtam. Körüljárni nem lehetett a beépítettség miatt, belül sem tudtam megnézni, mert zárva volt. Egyedül a gyönyörűen és gazdagon faragott homlokzata kárpótolt némileg, és természetesen csodálatos bálványt bálványoztam az alapító, a története és a képzeletben „előhívott” képek alapján.)

Árpádházi Szent Erzsébet

Az európai királyi családokból a legtöbb szentet az Árpád-ház adta. Erzsébet (1207–1231) II. András magyar király és Meráni Gertrúd leánya volt. A szegények iránti különleges szeretete már gyermekkorában megmutatkozott, ha csak tehette

Szent Erzsébet leprást fürdet (a kassai dóm oltárképe)

ennivalót vitt a koldusoknak. A legenda szerint egyszer titokban kötényében kenyeret csempészett a koldusoknak, és amikor rajta kapták és felelősségre vonták, a kenyérszeletek rózsává változtak. (A történetet a legtöbb legenda és ábrázolás Wartburg várába, Erzsébet németországi lakhelyére teszi.) Tizennégy évesen Thüringia örgrófjának, Lajosnak lett a felesége. Igazi jó cselekedetei ekkor bontakoztak ki teljességükben. A betegeknek főzött, ápolta, mosdatta, etette őket, leprások sebeit kötözte, velük imádkozott. Elhagyott gyermekeknek, nyomorékoknak menhelyeket létesített. Az egyházi hagyomány szerint egy súlyos beteget hitvese ágyába fektetett, és amikor tiltakoztak, magát Krisztust vélték felfedezni benne. Férje korai elvesztése után Assisi Szent Ferenc követőjévé vált. Irgalmas cselekedeteit sógorai nem nézték jó szemmel, és üdözték. Előfordult, hogy szállást csupán egy eisenachi állatistállóban talált. Életét teljesen az alamizsnázkodás és az imádság töltötte ki. Belépett a ferences harmadrendbe, egyes források szerint levelezésben állt Assisi Szent Ferencel és Szent Klárával. Fiatalon, huszonnégy évesen halt meg. A pápa már négy év múlva, 1235-ben szentté avatta. Szent Erzsébet életének és csodáinak megjelenítése a képzőművészet kedvelt témája immár kilenc évszázada. A kassai dóm és a szmrecsányi templom oltárképein is látható, hogyan kezelte Erzsébet a leprás betegeket. Üdítő olvasmány a Kartauzi Névtelennek 16. századi nyelvemlékünkben, az Érdy-kódexben fellelhető „Dicsőséges szent Erzsébet asszonnak ünnepéről, ki vala magyar Endre királynak leánya” című írása. Liszt Ferenc a „Szent Erzsébet legendája” című oratóriumában szép zenei emléket állított a híres magyar szentnek. ■

Források

Magyar Katolikus Lexikon
<http://lexikon.katolikus.hu>

A lepra leírása a Bibliában
 Leviták könyve, 13. fejezet 47–59. vers. 14. fejezet 1–56. vers
<http://szentiras.hu/SZIT/Lev>

Legenda Aurea
<http://mek.niif.hu/04600/04626/html/index.htm>

A somogyvári apátságról
http://studhist.blog.hu/2017/10/22/somogyvari_bences_apatsag

Szent Erzsébet az Érdy-kódexben
<http://mek.niif.hu/06100/06196/html/kozep0028/kozep0028.html>

Liszt Ferenc: Szent Erzsébet legendája
<https://www.youtube.com/watch?v=jE08tr5HI9Q>